

σημασία που έχει η διερεύνηση της «λογικής της επιστημονικής ανακάλυψης» στον καθορισμό κριτηρίων αποδοχής ή απόρριψης έρευνητικών προγραμμάτων και στην έν γένει οργάνωση της έρευνας. Χωρίς να οδηγείται κανείς σε μηχανιστικές απόψεις όπου η έγκριση και χρηματοδότηση οποιουδήποτε προγράμματος – ιδιαίτερα στις φυσικές επιστήμες όπου δαπανώνται πολύ ύψηλά ποσά – θα εξαρτάται αποκλειστικά από τα τυχόν συμπεράσματα σχετικά με τη «λογική των επιστημονικών ανακαλύψεων», είναι, νομίζω, η εισαγωγή μίας τέτοιας προβληματικής πού αναδεικνύει και μία πρόσθετη – όσο και για ορισμένους ιδιόμορφη – διάσταση της έρευνας που γίνεται στη μεθοδολογία και φιλοσοφία της επιστήμης. Θά μπορούσε επίσης (και η εισήγηση δεν θίγει αυτό τό ζήτημα) να αρχίσει μιά συζήτηση γύρω από τα προβλήματα που αντιμετωπίζονται στις προσπάθειες «ποσοτικοποίησης της ποιότητας της έρευνας», πού ιδιαίτερα μετά τη δημοσίευση των εκθέσεων στον πρόεδρο των ΗΠΑ (science indicators 1972 και 1974) άρχισε η πραγματοποίηση μιάς ενδιαφέρουσας αλλά και σίγουρα επικίνδυνης προοπτικής για τη διαμόρφωση βασικά μιάς θεωρίας της επιστημονικής έρευνας.

Τέλος θά ήθελα να έντοπίσω ένα πρόβλημα για τη συγκεκριμένη έκδοση – αλλά και όχι μόνο γι' αυτήν. Τό διήμερο πραγματοποιήθηκε τόν Σεπτέμβρη του 1977, ο πρόλογος στην έκδοση γράφτηκε τό 1979 και τό βιβλίο κυκλοφόρησε στις αρχές του 1981. Με τέτοια καθυστέρηση είναι δύσκολο να διατηρήσουν την επικαιρότητά τους οι ήδη στο σύνολό τους μέτριες εισηγήσεις. Πέρα όμως από αυτό, ένα βιβλίο πού κυκλοφορεί τό 1981 για την έρευνα δεν είναι δυνατό ν' άγνοει την Ύληρεσία Ήπιστημονικής Έρευνας και Τεχνολογίας, ή όποια, ανεξάρτητα από τό προβλήματα πού έχουν προκύψει, αποτελεί μιά πραγματικότητα, πού σε μιά υπεύθυνη έκδοση επιβάλλεται να σχολιαστεί.

Κώστας Γαβρόγλου

Οι αναλύσεις του Ν. Πουλαντζά και ή δημοκρατική ρήξη

Τό άρθρο συνεργάτη μας για τόν «Νίκο Πουλαντζά και τόν μαρξιστικό δομισμό», πού δημοσιεύσαμε στό τεύχος 10 των «Σύγχρονων Θεμάτων» προκάλεσε την έπιστολή του άναγνώστη μας Γιάννη Σκαπτού πού δημοσιεύουμε πιά κάτω, καθώς και άνώνυμο σχόλιο στον Πολίτη (τεύχος 43, σελ. 83) στό όποίο ο συνεργάτης μας άπαντά:

Φίλα «Σύγχρονα Θέματα»

Στήν υπεύθυνα κριτική και πρόσφορη στή συζήτηση ανά-γνωση/ανά-λυσή του ο Π. Βαλιάνος (μέ τό να επιμένει στις –κατ' αυτόν– συγκεκριμένες πολιτικές συνέπειες πού είχαν στό πρόσφατο παρελθόν για την «άνανεωτική / εύρωκομουνιστική» άριστερά του τόπου οι μαρξιστικές – δομιστικές αναλύσεις του Ν. Πουλαντζά) νομίζω ότι σταματάει τό διάλογό του με τά γραπτά του αυτόχειρα άναλυτή στό σημείο πού –κατά τη γνώμη μου– θά έπρεπε Σήμερα να τόν άρχίσει στό σημείο δηλαδή πού ο «ύστερος» Πουλαντζάς (κι όχι βέβαια ο «νέος» υπαρξιστής –μαρξιστής στοχαστής του Δικαίου ή –έστω– ο «ώριμος δομιστής) σταματήσει για δύο λόγους: α) Σιωπώντας με δική του προαίρεση αλλά έχοντας «προλάβει» να θέσει ρητά σάν πρόβλημα τίς σχέσεις της αντιπροσώπευσης (κόμματος) με τη λαϊκή βάση (κοινωνικά κινήματα του τρεχάμενου καπιταλισμού), τόσο στό παρόν όσο (και κυρίως εκεί) στό πιθανό μέλλον μιάς σοσιαλιστικής μεταπολίτευσης και β) σιωπώντας σάν θεωρητικός / άναλυτής έτσι κι άλλιώς άφου ή ίδια ή «φύση των (άναδυομένων) πραγμάτων / κοινωνικών κινήμάτων» του παρόντος πού τη σημασία τους άναγνώρισε (μέ ζητούμενο: τόν τρόπο άρθρωσης της αντιπροσώπευσης με τη λαϊκή βάση ώστε να άποφευχθεί, όπως φοβόταν, μιά πιθανή κατάσταση «διπλής έξουσίας») δεν επιτρέπει για την ώρα καμιά «επιστημονική» πρόβλεψη παρά μιά κινδυνεύουσα άγωνιστική έπιλογή. Όπως άλλωστε πριν «διαφύγει» τό έπραξε κι ο ίδιος, επιλέγοντας στην παρούσα συγκυρία έναν έμμεσοάμεσο δημοκρατικό σοσιαλισμό.

Σχετικά με τό «άν τώρα οι τελευταίες αυτές διαπιστώσεις του Ν. Πουλαντζά μπορούν να ένσωματωθούν άρμονικά μέσα στό δομικό πρότυπο όπως διαμορφώ-

θηκε κατά τίς πρωιμότερες φάσεις της σκέψης του» ο Π. Βαλιάνος δέχεται ότι «δέν είναι άδύνατη αυτή ή ένσωμάτωση, υπό την προϋπόθεση φυσικά ότι ή αντιπροσωπευτική δημοκρατία θά πάψει να χαρακτηρίζεται σάν ιδεολογία / συσκοτίση». Προσωπικά δέν βρίσκω τόν λόγο γιατί να πάψει να ισχύει στις μέρες μας αυτός ο «άντικειμενικά χαρτογραφικός» χαρακτηρισμός της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας (άλλά και της όποιας ιδανικά «πολυφωνικής και πολυκεντρικής» μέν, έτεροσκοπητημένης δέ «άμεσοδημοκρατίας») για κάποιον, σάν τόν Ν. Πουλαντζά, πού «καταδυόμενος στην παρούσα συγκυρία» επέλεξε «για την πιθανή έπίλυσή της» σάν μόνον έφικτό τόν «έμμεσοάμεσο» δρόμο και –πολύ περισσότερο– για έναν άμεσοδημοκράτη (πού βέβαια, ο καθένας άπ' την πλευρά του, πολύ λίγο επιθυμούν «προλεταριακές» ή άλλες δικτατορίες). Καθώς έξ άλλου τό «νόημα» μιάς τέτοιας άποψης για τόν κοινοβουλευτισμό (των κομμάτων) δέν είναι βέβαια διόλου «αυτονόητο και μονοσήμαντο» ως προς τίς ένδεχόμενες εναλλακτικές έπιλογές μας και δέν έπάγεται σώνει και καλά την στρατιωτικού τύπου ρήξη πού μάχεται ο Π. Βαλιάνος. «Μεταβάλλουσι δ' αι πολιτεία και άνευ στάσεως» (Άριστοτέλη «Πολιτικά» V, 1303α, 13). Άν κάτι ρηξικέλευθο προβάλλει σήμερα (σάν λύση των παραδόξων της παραδοσιακής πολιτικής πράξης και θεωρίας) αυτό δέν έχει να κάνει με την κατάλυση της «δημοκρατίας» αλλά με την επιτέλους πραγμάτωση άμεσα και καθολικά της μοναδικής ιδιομορφίας της πού είναι «ή ισότητα μέσα στην έλευθερία»· σε ρήξη με όλα τά ως τώρα οργανωτικά σχήματα της αντιπροσώπευσης.

Μέ εκτίμηση
Γιάννης Σκαπτός
Περικλέους 16
Χολαργός

Άγαπητά Σύγχρονα Θέματα,

Στό τεύχος του Ιουνίου 1981, ο έγκριτος Πολίτης τιμά με σχόλιό του μιά εργασία για τόν Ν. Πουλαντζά πού δημοσιεύθηκε στό τεύχος του Άπριλίου 1981 του παρόντος περιοδικού. Ό τόνος του σχολίου εκείνου όμως εισάγει μιάν δέξηση πού είναι άδικαιολόγητη, επειδή παρερμηνεύει τούς στόχους του συγγραφέα.

Αυτό που εκείνος φιλοδόχησε ήταν μία, όσο του επέτρεπαν οι δυνάμεις του, πύα αντικειμενική έκθεση των κεντρικών εννοιών του πλουταρχικού συστήματος, μαζι με μιάν απόπειρα διερεύνησης των συνεπειών τους για την πολιτική πρακτική. Αφορμή για τό εγχείρημα αυτό αποτέλεσε ή όμοιορροντία λιθανωτών και «διεκδικήσεων» του Ν.Π. μετά τό τραγικό του τέλος ή όποία (όσον άφορούσε είδικά στον χώρο της άνανεωτικής άρυστεράς) είχε τό στρεβλωτικό αποτέλεσμα νά παρουσιασθεί —λίγο πολύ αταπόδεικτα— ό Ν.Π. σαν ό κατ' έξοχήν θεωρητικός εκπρόσωπος της εύρωκομμουνιστικής άνανέωσης στην Έλλάδα. Η γνώμη όμως του συγγραφέα τού άρθρου εκείνου ήταν ότι ό τρόπος για νά τιμηθεί ουσιαστικά ό σπουδαίος διανοητής πού χάθηκε, δέν ήταν ένας άγώνας δρόμου για την ιδιοποίηση της «διεθνούς ακτινοβολίας» του. Άλλά αντίθετα τό νά εγκύψει κανείς άπροκατάληπτα στη σκέψη του, προσπαθώντας νά την κατανοήσει, νά την άποτιμήσει και νά την τοποθετήσει εκεί πού έκ των πραγμάτων ανήκει. Τά κίνητρα λοιπόν της δουλειάς εκείνης (άσχετως άν καθεαυτή είναι πετυχημένη ή άποτυχημένη) ήταν καθαρά έπιστημονικά, και δέν ένέκλειαν πρόθεση παραταξιακής πολιμικής ή όποιασδήποτε μειώσεως του Ν.Π. και των όμορφόνων του. Κάθε καλοπροαίρετος άναγνώστης τού άρθρου των Σ.Θ. θά άναγνωρίσει ότι διαπνέεται από ένα σεβασμό για την προσφορά τού Ν.Π. Ό γνήσιος όμως αυτός σεβασμός δέν έγινε τροχόπέδη στην κριτική διάθεση. Ό συγγραφέας, θεώρησε καθήκον του νά ύπογραμμίσει ότι —σέ πείσμα μιās πλατιά διαδεδομένης άντίληψης— τό έργο του Ν.Π. δέν συμπεκνώνει πλήρες τό νόημα και την ουσία της εύρωκομμουνιστικής άνανέωσης, περ άποτελεί μία από τίς συνιστώσες, ένα επιμέρους ρεύμα πού μειοψηρεί, άκριβώς έπειδή άποποιείται ως «ιδεολογικές» μερικές ουσιώδεις έννοιες (άντιπροσωπευτική δημοκρατία, άτομικά δικαιώματα, ανθρώπινη προσωπικότητα) από τίς όποιες άφορμήθηκε ή έξέγερση κατά τού σταλινισμού. Τό τελικό συμπέρασμα τού άρθρου άναγνωρίζει ότι ό δομικός άποτελεί μία πολύτιμη μεθόδολογική ύπόμνηση, ένα άπαραίτητο στοιχείο κάθε μαρξιστικής άνάλυσης, πού όμως δέν έξαντλεί τό έργο της ολοκληρωμένης ιστορικής έρμηνείας των πολιτικών φαινομένων.

Έάν έτσι έχουν τά πράγματα, τότε είναι άστοχη ή μετατόπιση τού θέματος στον Πολίτη. Πουθενά μέσα στο έπίμαχο δημοσίευμα δέν καταλογίζεται «άθλιότητα» στους όπαδούς τού δομισμού, όπως ύπονοει ό είρων σχολιαστής. Τό άπόσπασμα πάνω στο όποίο έστίασε την όργη του άποτελεί μία παρεκβολή από τόν κύριο ρού τού θεωρητικού έπιχειρήματος. Άλλά και επιτέλους τό άπόσπασμα αυτό δέν διατυπώνει παρά την άπλή άποψη ότι όταν σέ κρίσιμες πολιτικά στιγμές κάθε συγκεκριμένη έπιλογή τού κόμματος της

άνανέωσης γινόταν άντικείμενο όξείας έσωτερικής άμφισβήτησεως ως προς την ιδεολογική της φερεγγυότητα, αυτό όδήγησε στη θρυλική πιά έσωστρέφεια τού άνανεωτικού χώρου, στην άνικανότητα του νά ύλοποιήσει τό νέο στοιχείο πού έφερνε στην έλληνική πολιτική ζωή και κοινωνία, και, τέλος, στην κατατριβή τού άρχικού του δυναμισμού σέ μία σειρά αυτομαστιγώσεων και δέν είναι άραγε όφθαλμοφανές ότι μία τέτοια έσωτερική κατάσταση ήταν μία από τίς αίτιες (σημαντική βέβαια καθεαυτή) πού συνέβαλε στον σταδιακό μαρασμό τού κινήματος της άνανέωσης; Γιατί επιτέλους τίποτα παραπάνω δέν ίσχυρίζεται τό άμαρτωλό παράθεμα, και ούτε καν πού διανοήθηκε νά προσφέρει τό αλάθητο «κλειδί» για την κατανόηση της συνολικής πορείας της άνανέωσης από τό '68 μέχρι σήμερα. Ό συγγραφέας των Σ.Θ. ξέρει καλά πώς θά ήταν άδικο νά τά φορτώσει όλα κανείς στη δράση της «άριστερης» αντιπολίτευσης. Η προϊούσα φθορά τού άνανεωτικού φορέα όφείλεται και σέ πολλά άλλα αίτια, όπως λ.χ. ή άνεπάρκεια της ήγεσίας καθώς και τό συχνά νεφελώδες και άντιφατικό της άνανεωτικής πολιτικής της σύλληψης. Αυτά μόνο ένδεικτικά. Τό θέμα είναι πολυσύνθετο.

Όπως και νά έχει τό πράγμα όμως, ή διερεύνηση των θεμάτων αυτών δέν άποτελούς τόν κύριο άξονα τού άρθρου των Σ.Θ.

Έπανέρχομαι στο ότι κεντρική αίχμή τού δημοσιεύματος ήταν ή προσπάθεια έπιστημονικής άποτίμησης τού έργου τού Ν.Π. Δέν ίσχυρίζεται κανείς ότι τά άποτελέσματα τού τολμήματος αυτού είναι όλα στερεά και άπρόσδλhta. Πιθανότατα ή άνάλυση εκείνη νά μίν ήταν έντελώς άθώα παρανόησεων, άθέλητων διαστρεβλώσεων, άκόμα και άνεπάρκειας στη συλλογιστική της. Άν ή πλεονάζουσα όξύτης τού σχολιαστή καταναλώνονταν στην άνασκευή των σφαλμάτων της παραπάνω μορφής, τότε ως είναι βέβαιος πώς όσο κι άν ήταν όδυνηρή, θά ήταν, εν τούτοις, και εύπρόσδεκτη. Κάτι τέτοιο έλειψε όμως. Κλείνοντας λοιπόν, ως ξανατονισθούν εν συντομία οι ιδεολογικές άφετηρίες τού άρθρου των Σ.Θ., για νά άπομονωθεί τό σημείο τού κρίσιμου διαφορισμού, τό όποιο ό γράφων πιστεύει ότι θά μπορούσε πράγματι νά γίνει έναυσμα γόνιμης άναλλαγής άπόψεων. Ιστορική ή εύρωκομμουνιστική άνανέωση, ξεπηδάει σαν αντίδραση στη βάρβαρη κατάπνιξη της προσωπικής έκφρασης και άυτοβουλίας στο σταλινικό κράτος — Λεβιάθαν. Ό άπλός άγωνιστής άπαιτεί πλέον σεβασμό της γνώμης του, δικαίωμα στην έκφραση, δυνατότητα δημιουργίας. Γίνεται άνάγκη ή έπιστροφή στη γνήσια άπολυτη τού σοσιαλισμού, όπως γεννήθηκε στην ιστορική έμπειρία τού 19ου αλ.

Ένεργοποιείται τό δράμα ύποταγής των συλλογικών κοινωνικών μορφών στη λογική της δημιουργικής όλοκλήρωσης των άτόμων. Και άναγκαία συνθήκη γι'

αυτό είναι φυσικά ή άπαλλαγή των πολιτών από την τυραννία των τυφλών ύλικών δυνάμεων, πού τούς καθορίζουν στην ταξική κοινωνία. Ένα δράμα, πού όικειοποιείται τίς δημοκρατικές κατακτήσεις της μέχρι τώρα ιστορικής ανέλιξης, διευρύνοντάς τες προς κάθε τομέα τού κοινωνικού βίου. Ένα δράμα, πού παίρνει στα σοδάρά τό κήρυγμα της άτομικής έλευθερίας; πού δέν τολμά νά προεκτείνει ως τίς έσχατες συνέπειές του ούτε ό επαναστατημένος, ούτε ό καθιδρυμένος άστισμός. Ό Μάρξ δέν άναιρεί τόν Τζών Στιούαρτ Μιλ, αλλά συμπληρώνει τά κενά τού άφηρημένου έπιχειρήματος τού Άγγλου σοφού, ζητώντας τίς πραγματικές συνθήκες πού κάνουν εφαρμόσιμη την ύπέροχη ούτοπία των φιλελευθέρων: ή θεωρητική έλευθερία τού άτόμου, ύλοποιείται μόνο με την άρση τού ταξικού καταναγκασμού ό γνήσιος σοσιαλισμός συμπεκνώνει και δίνει διεξόδο στην έναγώνια ζήτηση ουσιαστικής έλευθερίας πού διαποτίζει την ιστορική πορεία τού ανθρώπου. Γι' αυτό άλλωστε και έμυνέται κατά την άνδρωσή του από την κοσμογονία της Γαλλικής Έπανάστασης, τό κοινωνικό μήνυμα τού άγνού Χριστιανισμού και τίς τιτάνιες πνευματικές και πολιτικές κατακτήσεις της έλληνικής άρχαιότητας. Τό κομμουνιστικό κίνημα των ήμερών μας «ξαναθυμάται» τίς έννοιες αυτές, ξαναυρίζει μετά από μία μακριά νύχτα στις ρίζες του. Τό πρόβλημα της δημοκρατίας ξαναγίνεται, όπως και στην εποχή τού Μάρξ, ό κρίσιμος κόμβος στην ιστορική πρόοδο. Η δημοκρατία όχι σαν εργαλείο ή μεταβατικό στάδιο προς «κάτι άλλο», την άνώτερη δομή πού την καταλύει και την άναιρεί, αλλά σαν διαδικασία έσωτερικής άνάπτυξης πού παράγει όλο και πιο άρτιες μορφές έλεύθερης ζωής, μέχρι την τελειοποίησή της ως σοσιαλισμός. Ό σοσιαλισμός είναι δημοκρατία. Ό σοσιαλισμός είναι ή εποχή της καρποφορίας στην ιστορική πορεία της άνθρωπότητας.

Η δομική σκέψη δέν συγκινείται από τούς προβληματισμούς αυτούς. Την ένδίδφέρει νά άντιπαραθέσει τόν μαρξισμό προς την ιστορική πορεία πού τόν γέννησε, άρνείται την έννοια τού άυτενεργού ύποκειμένου, τόν καθοριστικό του ρόλο στην επαναστατική διαδικασία, την άνάδειξη του ως τόν άυτοσκοπό της τελειωμένης σοσιαλιστικής κοινωνίας τό (raison d' être της δομής), δέν βλέπει την πάλη για δημοκρατία ως άυτόχημα μορφή της επανάστασης, καταλαβαίνει την δημοκρατία μόνο σαν έλεγχόμενη παραχώρηση της άρχουσας τάξης για την «έξαιμικήυση» τού κοινωνικού ύποστρώματος και τόν επαναστατικό του εύνοχισμό. Συνεπώς άποστασιοποιείται ως προς μερικά από τά θεμελιώδη διαφέροντα της εύρωκομμουνιστικής άνανέωσης. Στο όνομα ενός άύστηρου «έπιστημονισμού» καταργεί ως «ιδεολογία» όλάκερη την ήθική αίχμή τού μαρξισμού, αυτήν άκριβώς πού κεντρίζει την υπεύθυνη συνείδηση νά άναλάβει άγώνα. Αυτή είναι ή ουσιαστική αντίδικία.